Usmonova Yulduz Umid qizi

Buxoro xalqaro universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang'ich ta'lim) yo'nalishi 1-bosqich magistranti

MILLIY URF-ODATLAR MILLAT TAYANCHI

Annotatsiya: Ushbu maqolada milliy urf-odatlarning jamiyat hayotidagi o'rni va ularning millatning ma'naviy tayanchi sifatidagi ahamiyati yoritiladi. Milliy urf-odatlarning shaxs tarbiyasi, ijtimoiy barqarorlik hamda avlodlar davomiyligini ta'minlashdagi roli tahlil qilinadi. Shuningdek, urf-odatlarning jamiyatni birlashtiruvchi, ma'naviy muvozanatni saqlovchi va milliy o'zlikni mustahkamlovchi omil sifatidagi vazifasi ochib beriladi. Globallashuv sharoitida milliy urf-odatlarni asrab-avaylash va ularni zamon talablari bilan uyg'un holda rivojlantirish zarurligi asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: milliy urf-odatlar, millat tayanchi, ma'naviy qadriyatlar, ijtimoiy barqarorlik, shaxs tarbiyasi

Milliy urf-odatlar har bir millatning tarixiy taraqqiyoti, ma'naviy dunyosi va ijtimoiy hayotini belgilab beruvchi muhim omillardan biridir. Ular xalqning asrlar davomida to'plagan hayotiy tajribasi, qadriyatlari hamda axloqiy qarashlarini o'zida mujassam etib, jamiyat barqarorligini ta'minlashda muhim tayanch vazifasini bajaradi. Milliy urf-odatlar orqali millatning o'ziga xosligi, madaniy qiyofasi va ma'naviy merosi namoyon bo'ladi, shu bilan birga, ular jamiyat a'zolari o'rtasida o'zaro hurmat, mehr-oqibat va hamjihatlik tuyg'ularini mustahkamlaydi.

Har bir xalqning urf-odatlari uning tarixiy sharoiti, ijtimoiy munosabatlari va madaniy rivojlanish darajasi bilan uzviy bog'liq holda shakllanadi. Oila, mahalla, ta'lim muassasalari va keng jamoatchilik hayotida namoyon bo'ladigan urf-odatlar yosh avlod tarbiyasida muhim tarbiyaviy ahamiyat kasb etadi. Ular orqali yoshlar milliy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalanib, o'z millatiga sadoqat va mas'uliyat tuyg'usini anglay boshlaydi. Shu jihatdan milliy urf-odatlar nafaqat madaniy meros, balki ma'naviy tarbiyaning muhim vositasi sifatida e'tirof etiladi. Globallashuv va axborot texnologiyalarining jadal rivoji sharoitida turli madaniy ta'sirlarning kuchayishi milliy qadriyatlarni asrab-avaylash masalasini yanada dolzarb etmoqda. Bunday sharoitda milliy urf-odatlar millatning o'zligini saqlab qolish, ma'naviy mustaqilligini ta'minlash hamda milliy birlikni mustahkamlashda asosiy tayanch bo'lib xizmat qiladi. Shuning uchun ham milliy urf-odatlarni o'rganish, ularga ilmiy-nazariy yondashish va ularni zamon talablariga mos holda rivojlantirish bugungi kunning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi.

Milliy urf-odatlar millatning asrlar davomida shakllangan hayot tajribasi va ma'naviy mezonlarini jamlagan ijtimoiy hodisa bo'lib, u xalqning o'zligini saqlash, jamiyatning ichki birligini mustahkamlash hamda avlodlar davomiyligini ta'minlashda muhim tayanch vazifasini bajaradi. Har bir millatning kundalik turmushida uchraydigan muomala madaniyati, oila ichidagi munosabatlar, mehmondo'stlik, hurmat-izzat, o'zaro ko'mak, hamjihatlik, kattaga ehtirom va kichikka g'amxo'rlik kabi fazilatlar urf-odatlar orqali barqaror qadriyatga aylanadi. Shu sababli urf-odatlar millatni birlashtiradigan ichki kuch sifatida ko'rinadi, chunki u odamlarni bir xil axloqiy me'yorlar asosida tarbiyalaydi va jamiyatda umumiy tartib hamda ma'naviy muvozanatni yuzaga keltiradi. Urf-odatlar faqat marosimlar yig'indisi emas, balki jamiyatda to'g'ri xulqni odatga aylantiradigan tarbiyaviy mexanizmdir. Masalan, salomlashish odobi, mehmonni izzat bilan kutish, ota-ona roziligini ulug'lash, qo'ni-qo'shnining holidan xabar olish, jamoa ishida bir-birini qo'llab-quvvatlash kabi odatlar odamlar o'rtasida ishonchni kuchaytiradi va millatning bir butunligini mustahkamlaydi.

Milliy urf-odatlarning tarbiyaviy ahamiyati eng avvalo oila muhitida namoyon bo‘ladi. Bola ilk tarbiyani aynan oilada oladi va u ko‘proq nasihatdan ko‘ra amaliy ko‘nikma sifatida shakllanadi. Ota-onaning muomalasi, kattalarga hurmat ko‘rsatish, so‘zga ehtiyot bo‘lish, va’daga vafo, halollik, andisha, sabr va shukr kabi fazilatlar urf-odatlar orqali kundalik xatti-harakatga singib boradi. Keyinchalik bu odatlar mahalla va ta’lim muassasalarida davom etib, shaxsning ijtimoiylashuvini tezlashtiradi. Mahalla hayotida ham urf-odatlar odamlarni yaqinlashtiradi, hamjihatlikni oshiradi va turli vaziyatlarda jamoaviy mas’uliyatni uyg‘otadi. Natijada urf-odatlar millatning ma’naviy poydevorini mustahkamlaydigan tarbiya maktabiga aylanadi.

Urf-odatlarning jamiyat va millat hayotidagi o‘rni Sharq mutafakkirlarining asarlarida ham mazmunan asoslab berilgan. Abu Nasr Forobiyning Fozil odamlar shahri asarida jamiyatning barqarorligi va taraqqiyoti insonlarning umumiy axloqiy mezonlarga tayanib yashashi bilan bog‘lanadi. Forobiy fozil jamiyatni tasvirlar ekan, insonlarning xulqi, muomalasi va hamkorligi ma’naviy me’yorlar bilan boshqarilishi zarurligini ta’kidlaydi. U jamiyatni birlashtiradigan kuch sifatida umumiy qarashlar va odob qoidalarining shakllangan bo‘lishi muhimligini ko‘rsatadi. Bu yerda u milliy urf-odat atamasini bevosita ishlatmasligi mumkin, biroq jamiyatda barqarorlik va uyg‘unlikni ta’minlaydigan axloqiy me’yorlar amaliy hayotda aynan odatlar va an’analar orqali yashashi tabiiy holatdir. Demak Forobiyning mazkur asari millat va jamiyat tayanchi sifatida umumiy axloqiy qoidalar va odob mezonlari zarurligini falsafiy asosda yoritadi.

Shuningdek, milliy urf-odatlar va jamiyatning mustahkamligi masalasini Ibn Xaldun Muqaddima asarida tarixiy va sotsiologik tahlil asosida kengroq yoritadi. Ibn Xaldun jamiyatning kuchi va yashovchanligi odamlarning o‘zaro birdamligi va ijtimoiy birlik darajasiga bog‘liqligini ko‘rsatadi. Uning qarashlarida jamiyatning ichki bog‘liqligi va tartibi avlodlar davomida saqlanadigan ijtimoiy me’yorlar va odatlar orqali mustahkamlanadi. U an’ana va odatlarning yemirilishi jamiyatning zaiflashuviga olib kelishi mumkinligini, ijtimoiy hayotda tarqoqlik kuchayganda esa barqarorlik buzilishini tahlil qiladi. Shu jihatdan Ibn Xaldun urf-odat va an’analarni jamiyatni ichidan birlashtirib turuvchi omil sifatida talqin qiladi va ularning uzluksizligi millatning tayanchi ekanini ilmiy izohlaydi.

Xulosa qilib aytganda, milliy urf-odatlar har bir millatning ma’naviy poydevorini tashkil etib, uning tarixiy davomiyligi va ijtimoiy barqarorligini ta’minlaydigan muhim tayanch hisoblanadi. Urf-odatlar orqali jamiyatda axloqiy me’yorlar mustahkamlanadi, odamlar o‘rtasida o‘zaro hurmat, ishonch va birdamlik muhitı shakllanadi. Ular shaxs tarbiyasida muhim o‘rin egallab, yosh avlodning milliy qadriyatlarga sodiq, mas’uliyatli va ijtimoiy faol inson bo‘lib kamol topishiga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro’yxati:

1.Abu Nasr Farobiy., Fozil odamlar shahri. Toshkent: Fan nashriyoti, 1993.

2.Ibn Xaldun., Muqaddima., Qohira: Dar al-Fikr nashriyoti, 2004.

3.Karimov, I. A. Yuksak ma’naviyat - yengilmas kuch. Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2008.

4.Jo‘rayev, N. Milliy g‘oya va ma’naviyat asoslari. Toshkent: O‘zbekiston nashriyoti, 2015.

5.Qosimov, B. O‘zbek xalqining urf-odat va an’analari. Toshkent: Sharq nashriyoti, 2012.